

اولو تاریخین آدی ایله

آذربایجان ائل بیلیمی دنیه میں آمیق اشچ بولتنی

۲ آذربایجاندا بايرام دبلرى

۱۶ آتا سۆزلىرى

۲۱ قوشماجا

۲۳ بینابدا نظر گؤتورمه

۲۵ جورابهای پشمى چيلاندار

۳۲ آشيق مامئت له آشيق قشمين دئيشىمەسى

رئاكتورلار :

علييرضا صرافى _ محمد عليپور مقدم

بوساين امكداشلارى :

على خالط آباد _ كاظم عباسى

احد فرهمندی _ دكترشيد اردبيلي

محمد على نيقابى_

محمد رزاقى

صفحه دوزنله ين لر:

على برازنده _ وحيد دولتشاهى

قرافىست :

وحيد دولتشاهى

Email:azerfolklor@gmail.com

آذربایجاندا بایرام دبلری

احد فرهمندی

ah.oyaq@gmail.com

ايل تزهله نير عؤمور كؤنه له لير.

محتمم آذربایجان یوردوندا یایلا قیشین هاوا و طبیعت دورومو با خیمیندان دیشیکلیگی گؤستریر کی یازین یولدان یئتیشمه‌سی بو یئرده پاشایانلاری دریندن دوشوندوروب سئوپندریپ میشدیر:

نوروز بایرامی باهارین گلیشیندن خبر وئرن بایرامدیر. شیمال یاریم
_ کوره‌سینده یازین باشلاندیغی، گئجه _ گوندوز برابرلیگی گونوندہ،
اسفندین (بایرام آیی) سون گونو کتچیریلیر. نوروزا قدر آرzi
ایستکلرینی، اعتقادلارینی نماییش ائتدیرە جک بیر بایرام بلکه ده هئچ
اولماییب. نوروز آیدینلیقیدیر، دورولوقدور، یئنى احوال _ روحیه‌دیر.
ایل عرضیندە سپیلن بیر دولچا نوردور. آذربایجاندا عادته گئره نوروز
بايرامinda گئيردىلن سمنى یازین گلمه‌سى نين، طبيعتين جانلانىمىسى نين،

اکینچیلیگین رمزیدیر. نوروز بايرامى قاباغى عادتاً ائوده حيطته آبادىق، تميزلىك ايشلى آپارىلىر، آغاج اكيلير و... . نوروز بايرامىندا چئشىلى شيرنىلر حاضيرلانىپ پلوو پىشىرىلىر. رنگبەرنگ يومورتالار بويانلىر، خونچالار بزەنلىر، شاملار ياندىرىلىر، تونقال قالانىر، سمنى حاضيرلانىر، كوسولولر بارىشىر، قوهوم — قونشولار بير — بىرىنه قوناق گئدىر، پاي گۈندىرىرلر. تورپاغىن، گونشىن، سويون، هاوانىن دورولوغودور او. اينسانلارين اعتقادينا گوره بير ايلينى ئىچىرە جىگى نوروزون ئىچە گلمەسى ايله علاقداردىر. نوروزون خوش گىلىگى كىمى، هم ده الى دولو گلمەسىنى، بركت گتىرمەسى آرزيلانىر. حالقىن دىلى ايله دئىشك: «سولو» گلسىن.

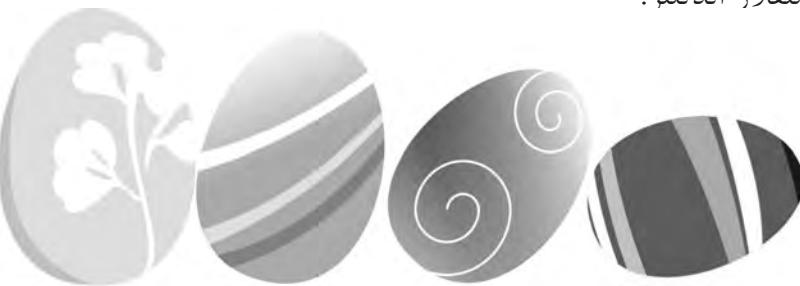
عادت و دىبلرلە دولو اولان، كۆكۈ چوخ اسکى زامانلار مىلادان ئىچە مىن ايل قاباغا قايدان نوروز بايرامىن بىر سира زىدۇشت دىينىندا قالميش، بعضىلىرى ايسە بوتون تورك ائللرى دئمك يئرلى توركلر، اورتا آسيا توركلىرى و اورادان آذربايجان تورپاغىنا گلىپ يئرلشمىش تورك سۇيلو ائللرىن عادت و رسملىرى بىلەمىشلر.

نوروز شىمال يارىم گورهسىنده يازىن باشلاندىيغى ئىچە — گوندوز برابرلىگى گونوندە كىچىرىلىر. بىر سира ائللر يازىن يولدان يىتمەسىن طبىعتىن يىنيدن جانلانماسى ايله باغلامىش اونا عايىد اۋىزلىك مراسىملىر كىچىرمىش و بىر بايرام كىمى آدلاندىرىمىشلار نوروز بايرامى بوتون دونيا آذربايجانلىارينىن مىلى بايرامى كىمى هارادا سۇيداشلارىمىز ياشاييرلارسا، ياخىن شرقده و مسلمان اولكەلىرىنده،

او جمله دن آذربایجان، تورکیه، عیراق، سورییا، افغانیستان، اورتا آسیا او لکه‌لری و تاتاریستاندا لاپ قدیمدن چوخ گئنیش مقیاسدا قىید ائدیلیر. نوروز «ئىنى گون» دئمکدیر. بو بايرام سما، تورپاق، اود و سو ايله علاقدار دىر. نوروز بايرامى، اولو تانرىينىن بىزه بخش ائتدىگى طبىعت گۈزلىيگى دىر. نوروز چىچە يىنىن آچىلماسى، اونون آردىجا ائولىدىن سمنى نىن گۈزىردىلمەسى نوروز بايرامى نىن موژدهلىرىندىدى.

باھار بايرامىندا بىر عادت اولاراق يازىن گلمەسىنى، طبىعتىن يئىنيدن جانلانمىسىن قارشىلاماق اوچون سمنى گۈزىردىلىر. سمنى گۈزىردىن قادىنلار يولدان يېتن يئنى ايله بركت، بوللوق آرزىلماشىش. بايراما دؤردد هفتە قالماشىش، هر چىرىنېه آخشامى اۆزۈنە مخصوص دىلرلە كېچىرىلىر. سون چىرىنېه تونقال قلاماقلا نغىمەلر اوخونور. اودلا گونشە اولان ايناملار ايفاده ائدیلir. بوتون بو كېچىرىلىن دىلر اىسلامدان چوخ – چوخ قاباق وارلىق تاپمىش قدىم تورك عنعنه‌لىرىنىن داوامى اولان عادتلردىلر.

نوروز بايرامى هلە يولدان يئتىشىمەمىش عادت اوزرە ائودە، حىطىدە آبادلىق، تميزلىك اىشلىرى آپارىلىر. آغاچ اكىلىر. گۈزى بىنجردىلىر. عائىلە عضولرى چىرمالانىب سىل – سوپور ائتمىكده، ائوين بوتون يئرلىرىنىن اىچىرى – ائشىكلى توزۇنو آلماقدا ائو قادىنিযىيا ياردىم ائدىرلر. قاب – قاجاق، دؤشىنكلر و بوتون نىسنه‌لر يويولوب يئرىنە دوزولور. تميزلىك اىشلىرى سونا چاتدىقىدا هر يئر گولابلانىب بايرامى قارشىلاماق اوچون باشقۇ حاضىرلىقلار، ائدىلر.

نوروز بير بايرام كيمى باهارين گلمهسى مناسبتى ايله گئىش مقىاسدا
 قارشىلانىر. سئوينجىلى بير حالدا قىشىن قورتارماسىنا و باهارين گلمهسىنە
 حاضيرىقلار گئدىر. نوروز بايرامىنى قىيد ائتمك تزه ايلى، باهارين ايلك
 گونونو قارشىلاماق دئمكدىر. طبىعتىن، حياتىن اويانماسى نوروزدان
 باشلانىر و آذربايجان خالقى بونو چوخ طنطنه ايله هم ده بير آى قالمىشدان
 قاباغينا چىخىر. بئله كى هرھفتەنин دۇردونجو گونلرىنى سو چىرىنىسى،
 او د چرىنىسى، تورپاڭ چرىنىسى آدلانىر. خالق اينانجىلارىنا گۈرە
 بىرىنجى چرىنىدە (سو چرىنىسى) سو قايىناقلارى يېنى لە نىب حرکتە
 گلىر، ايكىنجى چرىنى دە، اوچونجو چرىنى يېر، دۇردونجو چرىنى
 كولەيىن كۆمگى ايله آغاچلار گۆيىرر و يازىن گلمهسىندىن خبر وئىرر.
 خالق آراسىندا بئله اينانىلىرىكى، كولك، سودان دا، اوددان دا، يېردىن دە
 گوجلو دور. چرىنىلەرین اىچىنده ان اونملىسى آخرىنجى چرىنى (آخرى
 چرىنى) آخشامىدىر و مراسىملىرىن چوخو اوندان باشلانىر. تزه ايل ايله
 خوش آرزيilar، عائىلە يە سعادت، خوشبختىلەك و هر نۆوع بدبختىلىكدىن
 او زاق اولماق آرزيلانىر. بوتون ائولرده بايرام سوفرهسى آچىلىر. جور بە
 جور يەمكلىر سوفىلە دوزلولور. بايرام سوفرهسىنده بايرام خونچاسىنinin
 اولماسى واجىدىر. خونچانىن اورتاسىندا سمنى، عائىلەنин هر عوضۇنە
 شام، بويادىلمىش يومورتا قويوللور. مىز اوستوندەدە يەددى نۆوع يەمك
 او لمالىدىر. بو گون ھامى اۋز ائويندە قالمالىدىر. آنچاق عائىلە قورموش

اولادلار اوز آتا _ آنالارينا باش چكىپ، يئنه ده ائولرىنه قايىتمالىدىرلار.
بايرام گونو شىرىنى ايله پلوو پىشىرىلىر، چئشىدلى بوياقلارلا يومورتالار
بويانىر، خونچالار بزەنir، شام ياندىرىلىر. حوضورلو يئرلره گىدىلىر.
كوسولولر بارىشىر، قوهوم _ قونشولار بير - بىرىنин ائوينه قوناق گىدىر.
پايىلار گؤندىرىلىر. عوموم خالق تازا پالتار گئىپ شىلىكلىر ائدىر.
ايل بايرامى يېتدىكىدە يوردو موزۇن بعضى يئرلىرىنده بئله نغمەلر اوخونور:

گلر نووروز بايرامى
آچىلار گوللر ھامى
ساخلا گلين آنامى
آنامى، ھم آتامى.

نووروز گلىر، ياز گلىر
نغمە گلىر، ساز گلىر
باغچالاردا گول اولسون
گول اولسون بولبول اولسون.

نووروز، نووروز خوش گلدىن
خوش گلدىن، بوش گلدىن
بوش گلدىن دولو گلدىن
بول گلدىن، سولو گلدىن.

کئچمیشده کندلیلر ایل بايرامین قارشیلارکن تزه ايلين نئجه كئچمگىنى:
 قورو و يا ياغىنىلى، مەحصۇلدارلىغىنى تعىين ائدىرىدىلر. رىسىملەر گۈرە ايلين
 بىرىنجى گونو: ياز، اىكىنچى گونو: ياي، اوچونجو گونو: پايزىز، دئوردونجو
 گونو ايسە قىش ساپىلاردى. اگر بىرىنجى گون كولكسيز و ياغمورسوز
 اولىرسا، دئمەلى بى ياز كند اكىنچىلىك ايشلىرى اوچون الۋئريشلى
 اولاجاق. ترسىنە ياغمورلو، كولك اولسا، دئمەلى بوتون ياز بىلە اولاجاق.
 قالان اوچ گونلرده دە يايىن، پايزىز و قىشىن نئجه اولاجاغى تعىين
 اولونوردو.

نووروز شن و سئويملى بايرامدىر، خالقىمىزىن بوتون وارلىقلارينى
 ئۆزۈنده توپلايان بايرامدىر.

نووروزون ان يوكسک زىروھى كؤھنە ايل ايلە تازا ايل دېيىشىنە اولىر.
 بو آندا كؤھنە عنعنە يە گۈرە نووروزون شرفينە توبلا توفنگىلەرنى يايلىم
 آتىشلىرى آچىلىرىدى. خالق آراسىندا دئىيرلر: «اگر بايرام گونو ائودە اولماسان،
 يىددى ايل دىدرگىن اولاجاقسان» بىرقايدا اولاقا، ائشىك قاپىلارى
 باغانلىمىرىدى. تازا ايلين بىرىنجى گئجهسى اىشىقلار سۈندۈرۈلمور،
 سۈنمۈش اود، اىشىق؛ بىدېختىچىلىك علامتىدىر.

آشاغيدا بايرام دبلريندن بير نئچه سينه ايشاره اولونا جاق:

گؤى بئجرتمك:

بير آز بوغدا يا مرجيمك ايسلاadiib جو جرمك اوچون پارچا آراسيندا ساخلانلىير. جو جريب ياشيللاشاندان سونرا اونلارى چئشيدلى قابلا را تؤكوب اوستو اورتولور. او جالسىن دىيە هر گون دىيىنه سو وئريلير، بير آز بوى آتاندان سونرا اورتوييو گؤتكوروب دئورەسىنە قىرمىزى پارچا تو تولور. چوخ ئولرده قولپۇ اولمايان ساخسى قابلارين دئورەسىنە پارچا سرىليپ اوستونە قاباقدان ايسلانمىش زىرەك ياخىلىپ، هر گون قابىن اىچىنە سو تؤكۈرلىر، نئچە گون سونرا زىرەكلر جو جريب ياشيللاشاركىن گۈزل دوروم تاپىر. بئجردىلمىش گۈيلىرى بايرام گونو يئددى لۇوون سو فەرسىنە قويوب اون اوچ گون قوروپىوب ساخلاياندان سونرا يازىن اون اوچونجو گونو چول — بايرا چىخاندا اونو آخر سويا آتارلار.

سمنى پىشىرمك:

ياز بايرامينا نئچە گون قالمىش، لازىمى قدر بوغدانى جو جرمك اوچون بير قابدا ايسلاadiib؛ گۈيەرمىش حالدا اولان بوغدالارين شىرىھىن چىخاتماغا گۈرە توربايا تؤكوب نئچە گنج قىز تو خماق ايله دئير. سونرا الە گلن شىرىھى قازانا تؤكوب هر بير چرك شىرىھى يە آلتى كىلو اون آرتىريپ

قارىشىدىراندان سونرا تندىر يا اوچاق اوسته قويولار. قايناغا گلدىكجه آز
_ آز سو تؤكوب كۈپوكلىمىش حالا دوشنه قدر قارىشىدirmاغا دوام ائدرلر.
سمنى پىشىرمكله اورتاق اولانلار بو زامان قابىقلۇ فىندىق، بادام، گيردكان
قازانما آتىب، سونرا سمنىنى دمه قويولار. بو ايشين آردىجا آينا، جەناماز،
سورمەدان و بىر قاب سو سمنى پىشن اوتاباغا قويوب قاپىسىن باغلايىب
ائشىگە چىخارلار. خالق آراسىندا بىلە اينام وار گىچە زامانى حضرت
فاطىمە (س) گلىب سورمەدن گۈزۈنە چكىب، ناماز قىلىب سمنىدىن بىر
بارماق يىير. بىلە اولدوقدا سمنى داها آرتىق شىرىنلەشىپ نذىرلر قبول
اولار. پايىلار بئولوشىنده هر كىمسە اوز آتدىغى قابىقلۇ فىندىق، بادام،
گيردكانىن گۇتۇروب گلن ايل بايرامينا قدر پوللارى بركت تاپسىن دىيە
اونلارى يول تورباسىندا ساخلارلار.

سمنی هر یئرده قادینلار الی ایله پیشیریلر. قازانین چئوره سینه بیغیشان قیز گلین لر چالیپ، اویناپ شنلیک ائتدیکدە بىلە نغمەلرده او خویارلار:

سمني ساخلا مني

ساختار ماسان ییرم سنی

سمني ساخلا مني

ایلده گؤيردهرم سئى.

三

سمنی یه سالدیم بادام
اطرافینی الدى آدام
قویمورلار بیر بارماق دادام

قاینادین قازانی گلديم.
 سمنى، آل سمنى
 يازدا يادا سال منى
 گولوش دوغار دوداقدا
 ائللر او خور بو نغمەنى
 سمنى آى سمنى، ساخلا منى

چوخلار سمنىنى قوتىسال بىلىپ اونا نذيرلر ده ائدرلر. بعضى يئرلرده
 اينسانا بىر ياراما زايش اوز وئرنىدە نذير دئىيب هامان ايش او توب كىچدىكىدە
 قونشۇ و ياخىن آداملارىنا سمنى پايلار. سونسوز قادىنин او شاغى او لىسون
 دىيە، بايرام گونلىرىندا سمنىنى اونون باشى اوسته قويوب «چىللەسىن
 كسرلر» بئله كى بىر باشقۇا قادىن باش اوسته ساخلانىلار قابا سو تۈكۈب
 بىر آيرىسى تۈكۈلن سو يو قايچىلايىب دىير:
 «آى بونو گؤيردن تانرى؛ بو گلىنى ده گؤيرت، آرزىسىنا كاما يئتىر، مطلىينه
 مورادينا چاتدىر. عهدينى او مودونو بىتىر.»

بايرام سوفرهسى:

آذربايجانلىلار بايرام سوفرهسىنە جىدى دىقىت يئتىرلر. يىنى ايلين ان گۆزل
 دېلىرىندەن بىرى ده «يئددى لۇوون سوفرهسى»^۱ دىير. دېمك بو سوفرهنىن
 آذربايغان ئولرىندا ئۆزلى يئرى وار. ايل دىيىشىندا، بركىتلر كۆھنە ايلدن تازا
 ايله كۈچسۈن دئىيە، ياشايىش بركت لرىندىن اورنكلر آييرىب سوفره يە

۱- بو سفره فارسلارىن كولتورونە كىچىنە «ھفت سين» آدى آلىپ.

دوزرلر، بئلهلىكىلە ياشايىش داومالانار. بو بركت لر بئله دىرلر:

- ١- گؤى بركتى له آيدىن ليق.
- ٢- سو بركتى
- ٣- يئر بركتى
- ٤- حئيوان بركتى
- ٥- آغاج بركتى
- ٦- آل- وئر بركتى
- ٧- گؤيرمك بركتى

سوفره يه دوزولن بركت اورنكلرى بئله اوولور:

١- قرآن و آينا: گؤى بركتى ايله ايشيقلىق سيمگەسى
٢- سو: حياتين ان گركلى اولان مادەسىدىر. خالقين ياشايىشىندا اوونون نه
قدر اونملى اولماسىنى گؤسترمك اوچون سوفره يه قويولان سو قايينا بير
يا نىچە كىچىك قىرمىزى باليق دا سالارلار.

٣- قووورغا (بوغدا يا مرجىك قووورقاسى): يئر و تورپاق بركتى. بعضى
يئرلرده ايسه سمنى. ايندى ايسه بير دادلى حالوا كىمى دوشونولسەدە
كىچميشىدە حياتين يئنلىك سيمگەسى و گؤيرتى آنلامىندا ايشلەنردى.
(سمى ساخلامىنى / ايلدە گؤىبرىدەرم سنى)
٤- بويانميش يومورتا: حئيوان بركتى
٥- آلما، اىيده و ...: آغاج بركتى

هئيغانما مراسيمى:

كىچميش زامان آذربايجانلىلار؛ ايلين دئردونجو گونو عائله‌لر، كىچىكلى
— بؤيوكلو سحر ائركن ائدن ديشارييا چىخىب ناهار پىشىرمك وساييلين
قاباقدان حاضيرلا ديقلارى اوچون اوزلرى ايله گئتوروبائىله جەدە بو گونه

— فارسلار بو سفره‌نى (هفت سين) قوراندا هر شئىن كى آدinin اول حرفي (س)
اولور سفره يه دوزولر حال بو كو بو يانلىشىدى مثلا سارىمساغىنian سىركە آجى تاملى
اولدوقلارينا گئوره بو سفره يه قويولما مالىيدىلار.

٦- سىكە: آلىش — وئريش بركتى

٧- گئيرتى: چىچكلىمه و دوغولوش بركتى اولدوقدا، بوللوق و اينسانلارين

يئidiگى چئوره يين كؤكونون سىمگەسى^٢

بونلاردان باشقما مىز اوستوندە گوزگۇ و شاملار (شمع) دوزولور. بونلارين
دا اۆز رمزى معناسى وار: شام اود، ايشيق دئمكدىر. گوزگۇ آدىنلىق
رمزيدير. دبلره گئوره بايرامىن ايلك گونو ھامى ائوده اولمالىدىر. يئنى
ايل يولدان يئتيشن زامان بو سوفره ھامىنىن ئويىنده آچىلىپ، بوتون عائلە
عضوولرى اونون دئوره سىنه توپلاشىپ بايرام ائدرلر. ايلين باشلانىشىندا
يوخارىدا صادالا迪غىمiz بركتىر ھامى اوچون اولسون دئىيە سوفره باشىندا
او تورانلار اونلارдан قوللانىرلار. چوخلو ائولرده او جاق اوستە قازان
يا قابلامادا دولما آسيب، ائولرىنە بركت گلسىن دئىيە، اوتن ايلين ايله
يولدان يئتن يئىنى ايلين آراسىندا قازان قايىيان حالدا اولار. چوخ ائولرده
دولما لارين بىرىنин ايچىنە دمىر پول قويوب، ايل دىيшиلىندن سونرا، دولما
يئىيلىنده، ايناندىقلارينا گئوره؛ «دمىر پوللو دولما» كىمسەنин پايىنا دوشىسە
ايلين سونوناجان او آدام پوللو اولار.

مخصوص اولان اویونلارا گركلى
نسنهلىرى گؤتوردو كلىرىنه آرتىرىپ،
چؤله، باغلارا، سو باشلارينا و آنا
طبيعتين قويوننا گئدىپ آخشاما
قدر اورادا يئيب، ايچىپ بيرلىكده
اوينياياركىن، شنليكلىر ائدىپ
چئشىدللى ايلنجەلرلە باشلارين قاتاردىلار.

خالق آرا بو شنليكلىرلە دولو گونه «حيف اونا» سۈزلىرىنىن بىر — بىرىنە
قوووشوب قىسادىلمىشىنى دئىيردىلر. «ھەفانا» حيف نووروزا كى الدن
گئتىدى سۈزۈنون آنلاميدىر. عوموم خالق بو گونه او قدر عادت ائتمىش،
دئمك اگر بوگون هاوا سوپىق اولسايدى، ائولىرىن ائشىيە چىخماق
ممکون دئىيلدىسىه مراسىمىي ايمكان قدرى ائولىرده توتوب بايرام گونلىرىن
شن و فرحلە كېچىردىلر.

ايىدىلر ھەفانا مراسىملىرىن ایران توركلىرى، ایران اولكەسىينىن باشقۇا
خالقلارينا تاي ايلين اون اوچونجو گونو يېرىنە يئتىرىرلر.

١٣

خالق آراسىندا بايراما اولان اينانجىلار

- * دئىيرلىر نووروز آخشامى عايلەنىن بىر عضوو ائودە اولماسا او يئدى
ايىل بايرامى عايلەسىندىن او زاقلا كېچىرر.
- * بايرام آخشامى ايلك دفعە كىم ائوه گلرسە اوندان بىر سۈز سوروشورلار،
اگر جوابى سى قانع ائدرسە دئملى، تزه ايلين اوغورلو اولا جاق، اگر

قانع ائتمىزسە اىلىين اوغورسوز اولاچاق.

- * بايرام آخشامى ياندىريلان شاملار عايىلەدەكى آداملارىن سايىينا برابر اولمالىدىر. ھەرە ئۆزونە بىر شام سەچىر. ھانسى شام گئچ سۇنسە اونون صاحىبىنىن عۇمۇردا او بىرىلەرن اوزون اولار.
- * بايرام آخشامى سەمنى قويوب شام ياندىريانىن ايشى اوغورلۇ اولار.
- * بايرام گۈنو تزە پالتار گئين خوشبخت اولار.
- * بايرام گۈنو چال اوينىنى كى، عۇمرۇن شادلىقدا كېچسىن.

بايرام اوچون دئىيىملەلە آتالار سۈزۈ

- * آت اولوب؛ ايتىن بايرامىدىر.
- * ائل ايلە قارا گون بايرامىدىر.
- * ائل ايلە گلن بلا بايرامىدىر.
- * ائل ايلە پىس گون بايرامىدىر.
- * آيامدا دوشىر شىنبە يە نووروز،
ايل تزەلەنر، عۇمور كۈھنەلر.
- * ايل گىتدىگىن آپارار.
- * بايرام دا اوپىونىنده اولار، سۇييونىنده.
- * بايرام سومۇگو ايلە ايت كۈكلەز.
- * بايرام هفتەسى، منقل تختەسى.
- * بايرامدان سونرا تازا دون، مينا
گلىنە ياخشىدىر.
- * پوللويا ھەمىشە بايرامىدىر.

- * دوست گلیشی بایرامدیر.
- * دهلى نین نه توییو اولسون، نه بایرامی.
- * دلی یه هر گون بایرامدیر.
- * قوربانسیز بایرام اولماز.
- * کره یئین ده یازا چیخدی، تره یئین ده.
- * هدیه بوشلو اولما، يا توى دا ایسترلر، يا دا بایراما.
- * یاغی اولان بایرام ائدیر.

قايناقلار:

- ۱- آذربایجان فولکلور و ندان نمونه‌لر جلد ۱ و ۲: دکتر سلام الله جاوید.
- ۲- ایران تورکلرینین اسکى تاریخی: پروفسور دکتر ذهتابی.
- ۳- عید نوروز میراث ملی ترکها (مقاله): ندا کامران کشتیبان
- ۴- قزوین ده سمنی پیشیرمه دبی (مقاله): مهران باهاری
- ۵- نوروز جشن فرا ایرانی (مقاله) : حسن راشدی.
- ۶- دکتر سفیدگر شهانقی - حمید: نوروز در جمهوری آذربایجان (فصلنامه نجواي فرهنگ_ سال اول _ شماره دوم - ص: ۴۶_ ۳۱)
- ۷- علیپور _ محمد و برازنده _ علی: خدا آفرین بؤلگه سینده ايل بايرامي (ائل بيليمى در گيسى - اوچونجو نمره - ص: ۳۲- ۲۶)
- ۸- منظوري _ ناصر: زبان و تفکر اسطوره اي، فصل هفت «معماي سفره هفت سين».
- (ماهنامه ديلماج _ شماره ۳۴ - ص ۵۶)

ـ آتا سۈزلىرى

توپلايان : دكتور شيدار بىلەرلىكىرى

(آشاغىدا گىئدن آتا سۈزلىرى آذربايجانين چوخ بئولگەلىرىنىدە ايشلىكدىр.)

- آت الله دوشىر مئيدان الله دوشمز.
- آت اولنده يەھرى قالار، آدام اولنده آدى.
- آت گۈرنىدە آخسار، سو گۈرنىدە سوسار.
- آت مىنهنىندى، دون گىيەنىن.
- آتىنان قاتير ساواشدى، آرادا ائشىشك اولدو.
- آتى او دوزوب، چولونا گۈونىر.
- آتى اي تىريپ، نوختاسىنى آختارىر.
- آج آدامى قورد يئمىز.
- آج آيى اويناماز.
- آژ (آج) تو يوخ يوخودا دارى گۈرر.

- آژدان او مماق او لماز.
- آژ دئیر: تو خالمارام، تو خ دئير: آجالمارام.
- آج قاتيق ايسته مز، يو خولو ياستيق.
- آجین آندى آند او لماز.
- آجین قارنى دوپيار، گۆزو دويماز.
- آجین قارنىندا اپيك دورماز.
- آچارام صانديغى، تؤكرم پامبيغى.
- آخار سويا دايىنما، هر دئينه ايىنما.
- آدام آغزىندا سۆز چىخار، قازان آلتىندا كۈز.
- آداملىغى آدامدان ايسته، خوش ايىنى قىزىل گولدن.
- آدامى پالتارىنан تائيمازلار.
- آدامىن يئره باخانى، سوپون لام آخانى.
- آرابانى آت آپارمىر، آرپا آپارىر.
- آرالىخ سۆزو ائو يىخار.
- آرپا احديم، داري چىخدى.
- آرپا يئميش آت منزيل كسر.
- آرخالى كۆپق قورد باسار.
- آرواد وار ائو يىخار، آرواد وار ائو ياپار.
- آروادى ار ساخلار، بوسنانى ور.
- آروادىن يالاغى سمنى قويار، كىشى نين يالاغى باققال تو كانى.
- آز سۈيلە، سۆز سۈيلە.

- آستا گئدن يورو لماز.
- آغرييان ديشى چكلىر.
- آغيير او تورب، باتمان گل.
- عاغيليسىز باشىن زحمتىن آياخ چكر.
- آلاه جي غالا مال وئرمىز، وئرسە دە خىيرين گۈرمىز.
- آلاه بىرىنه دؤولت (ثروت) وئرىب، بىرىنه ذىلت.
- آلاه دامينا گۈرە قار وئرر.
- آلاه دت(درد) ده يارادىب، درمان دا.
- آلاه قارقا دَيىل كى گۆز اوْيا.
- آننیيان (آنلايان) بىر گولر، آننا مىيان مىين.
- آهيلىيان داش داشى، جاهىلىيان بال يىئمە.
- آياغىينان گلىپ، باشىينان گئدجح.
- آياغ اولماسا ايز هاردان او لار؟
- آيرى قارداش ياد قوهومدو.
- آشاغى توپورو سون ساققالدى، يوخارى توپورو سون بىعىدى.
- آشىن دورولوغو دَين آزلىغىيناندى.
- آش يولداشى چوخدو، باش يولداشى يوخدو.

- آغاجى يئميشدن تانىياللار.
- آغاليق وئريمىنتى، اىيىدىلەح وورومونان.
- آ GAM بىر خاتىن آلدى، داوانى ساتىن آلدى.
- آغزىنى با提يردىن حاراما، چۈمچەنى دولدور قالاغا.
- ائل سؤزو، حاخ سؤزو.
- ائله ائلەمه کى كۈرپو قالا چايىن اوتاينىدا.
- ائل يايلاغا دايىندى، قىز قىزىاينى دايىندى.
- ائو آلمما قونشو آل.
- ائوييمىزدە پىشىمە يىب، قونشۇمۇزدان گلەمە يىب.
- ائوييندە يوخ اوروالىق، كۈنولدە كېچىر دار غالىق.
- ائو يىخار آرا سؤزو.
- اوْت كۈكۈ اوستە بىتر.
- او تورا — او تورا اوْزانىن ائوى يىخىلار.
- او توز ايلىن ائشىشىكىنە دىيرمان يولون او رگەدىر.
- او تۈكىنى بو يىغىب.
- او جاغ اوستو چوخ توستو.
- او جاغدان كول اسگىي او لماز.
- او خ آتىب يايىنى گىزلەدىر.
- او خودوغونو دئمە، آنلا دىغىنى دى.
- او د او لمويان يئردىن توستو چىخماز.
- او دونچونون گۈزو، كۈمچىك ده او لار.

۱. اپیک: چئورک، (فا: نان)
۲. يالاغ: قارینپا، (فا: شکمو، عر: حریص)
۳. اورروا: خمیر اله یا پیشماسین دئیه اله و ورولان اون
۴. دارغا: داروغه
۵. اوزان: اوغوز ائللریننده آشیغین اسکى آدى (فا: خنیاگر، شاعر
نوازنده و آوازه خوان)
۶. کؤمچک: اودون قالاغى (فا: پشته هیزم)
۷. ائرکن: توخونموش ائنلى ایپ، (فا: ریسمان)
۸. دوغاناق: هاچا، (فا: قلاپ چوبى ریسمان)
۹. ائرووش: او تلاق، (فا: چراگاه، عر: مرتع)

اور تالیخ قازانى قایناماز.

• ائرکن نقدر او زون او لسا گىنه گلىب، دوغاناقدان گئچر.

• ائروشدن قاييدان مال كىمى مەلىيىرسن.

• اورك ياناندا آلوو چىخماز.

• اورگىن شامىن (شمع) هېچ بىر كولك سۇندورمز.

• او زاق يئرين هولاسىن خوروزونان دؤيللىر.

• او ز، او زدن او تانار.

• او ز اليم، او ز باشىم او لسوون.

• او زلو داش يئر دە قالماز.

• او زونه بىر باتمان دارى تؤحسن بىرى دە يئر دوشمز.

قوشماجا

سۇيىلەين: ٩٠ ياشلى معصومە خانىم، ساوادىسىز

ضېط تارىخى: ١٣٣٤ گۈنئى ماحالى

نقل ائدن: كاظيم ارس

يازىيا آلان: محمد على نيقابى. شبىتىر شهرى

ھپ ھپه مىصرى كتان
او كىمدى كىسىك آтан
كسىگى آتماسىنلار
مورادا يئتمەسىنلر
مورادىن قىز خاتىنى
قوينوندا يوز آلتىنى
يوز آلتىن بير قوشوايدى
باغچا ياقۇنمۇش ايدى
شاھ اوغلو مەددۇلى
او خونان وورمۇش ايدى
او خ بىزدىن هازار بئزار

کتان کؤینكلر يازار
 کتان کؤینک ميل ميلى
 گل اوخى بيزيم ديلى
 بيزيم ديل اوروم ديلى
 اورمودان گلن آتalar
 حيوان چىچكىن چاتلار
 حيوانى گئوندر شاها
 شاهلار شيروان ايچيندە
 قىلىنجى قان ايچيندە
 بيرجه بئولوك اوشاقلار
 اوينار مئيدان ايچيندە
 مئيدانىن آغا جلارى
 بار گتىرمىز باشلارى
 خان دايى مين قاشلارى
 گول و رئيحانا بنزىر
 بيزيم قىز آيا بنزىر

بیناب دا نظر گؤتورمه

توپلایان: حسن جمشیدی (آنار)

پئر: بیناب شهری

چاغ: ۱۳۸۸ قیش

نظر گؤتورمه‌نین چئشیدلی یوللاری:

* نظر ووران آدامین باشماغی نین آلتیندان بیر کیچیک تیکه کسیب، او
کئچن اوج یولون آیریمیندان تورپاق گؤتوروب بیر آز اوزرلیکله قاتیب
یاندیراندان سونرا توستوسون نظرلنمیش آداما وئررلر. بئله‌لیکه نظر
گؤتورولموش اولار.

* نظرلنمیش آدامین آلت کؤینگین چیخاریب بیر یورمورتاني او کؤینگین
اوجوندا بوروب شکیلین سالاندان سونرا، یومورتاني گؤتوروب بیز
طرفی اوسته اولان حالدا آشاغی، یورخاریسینا بیر سیکه پول قویوب؛
گومان ائدیلن نظر وورانلارین آدین بیر – بیر گئیریب هر آدا، یومورتاني
اوستونده بیر جیزیق چکرلر، هر کیمسه‌نین آدینا جیزیق چکنده یومورتا
سینسا بللى اولار کى او نظرلە يېب. دئمک بو ایشلرى گئرنده نظرلنمیش
آدام؛ کؤینگین آلتیندا او توارار. یومورتا سیناندان سونرا نظر گؤتورمه ایشى
سونا چاتار.

* اونجه اوتاباغدا پنچره‌نین قيراقلارينا، قاپى توپاناسى نين (چرچووانىن آلت حىصەسى) اوستونه سونرا نظرلىنىش آدامىن كئورگىنин، اللريينين، آياقلارينين اوستونه سوغان سورتوب بير تىغە ايلە چىرتىب سونرا، اووجا بير آز اوزرلىك آلب، احتمالى نظر وورانلارين آدىن بير - بير ذهنلردن كىچىردىك اوزرلىكىدەن هر دئونە ئىچەسين او بىرىسى الله تۈركۈپ بو سۆزلىرى دېينىن سونرا، اوزرلىكى بير مخصوص قابدا ياندىرىپ توستوسون نظرلىنىش آداما وئررلر:

" آيا باخانىن گۈزو، گونه باخانىن گۈزو، ظولم جهانىن گۈزو، شنبە گۈرنىن گۈزو، سوت گونو گۈرنىن گۈزو، دوز گونو گۈرنىن گۈزو، چىرشنبە آخسامى گۈرنىن گۈزو، چىرشنبە گۈرنىن گۈزو، جومە آخسامى گۈرنىن گۈزو، جومە گونو گۈرنىن گۈزو، آغ گۈز، قارا گۈز، گئى گۈز، بىدنظر گۈزو بو اوددادا يانسىن " "اوزرلىكى ياندىراندا بئله سۆزلر دە دېيىلر:

• اوزرلىكسن ھاواسان

مین بىر دردە داواسان

درد قاپيدان گلنده

• اوزرلىك كاشا اوزرلىك

سن باجادان قوواسان

حاللارى قوشما اوزرلىك

هر كىس بونا گۈز وورسا

دؤندر داشما اوزرلىك.

چیلاندارین یون جورابلارى

گرارشى از سفر به روستای چیلاندار

محمد رزاقى — قىش ۱۳۸۶

Axarsu.bulanmaz@gmail.com

«قوقۇلوقو / قوقۇلوقو»

فاطما باجىم تىندير ده

اوز شوغۇنان ناققىشلى جوراب توخور»

درختان سبز و با طراوت چشمها را نوازش مى‌کنند. آهنگ «تورکو كوراوجلو» با صدای آشيق مسلم عسگرى جذابىت خاصى به طبيعت مى‌بخشد. گويى درختان نيز به وجد آمده و با آهنگ نواخته شده مى‌رقصيدند. چوپانى به چrai گوسفندان مشغول بود. سمفونى «بو درهنىن اوزوونو — چوبان قايtar قوزونو...» را با صدای بلند و زيبا برای طبيعت اجرا مى‌کند. چوپان برای صرف چايى ما را دعوت مى‌کند. ما هم از خدا خواسته اجابت مى‌کنيم. بعد از صرف چاي و گپ دوستانه

دوباره راهی می‌شویم. روستا از دور دست

در دامنه کوه دیده می‌شود. رودخانه‌ای به

نام «کؤیدر» روستا را به دو نیم تقسیم می‌کند.

اهمیت روستا قسمت شرقی رودخانه را «بؤیوک تای»

بخش غربی را «کیچیک تای» نامیده‌اند.

خانه‌ها همانند ماسوله روی هم ساخته شده‌است.

حياط خانه یکی پشت بام همسایه به شمار می‌رود.

خانه‌ها از کاهوگل، سقف‌ها نیز چوبی می‌باشد.

تنها مدرسه و خانه بهداشت روستا از آجر، آهن ساخته

شده‌است. عده‌ای از جوانان ده به پیشواز ما می‌آیند.

با آنها همراه شده وارد روستا می‌شویم. ریش‌سفیدان ده ما را با آغوش

باز می‌پذیرند. در یک جمع صمیمی مشغول صحبت می‌شویم. محروم‌علی

کریمی ۶۵ ساله در مورد وجه تسمیه نام روستا چنین شرح می‌دهد:

نام اصلی این روستا چیلینگر بوده‌است. در واقع چیلینگر در قدیم به

اسلحة ساز گفته می‌شد. بعدها به "شیلاندار" و "چیلاندار" تغییر نام داد

و در دفاتر ثبت به صورت «شیلاندار» به ثبت رسیده‌است». روستاهای

همساييه با چیلاندار را ائلدار ۳۰ ساله چنین شرح می‌دهد: «چیلاندار از

شمال شرقی به گلکش، از شرق به ابراهیم‌آباد از غرب به تهم، از جنوب

غربی به گولوجه سفلی و از جنوب شرقی به تره‌چای متنه‌ی می‌شود.

روستای چیلاندار در شمال شرقی استان زنجان قرار گرفته‌است. در این

فاصله زمانی؛ چندین زن روستایی نیز با آوردن چای به جمع صمیمی

ما افزوده می‌شوند. بر حسب اتفاق یکی از زنان مشغول بافتن جوراب

است و همچنان که به صحبت‌های ما گوش فرا می‌دهد به بافتن جوراب هم می‌پردازد. اهالی روستا واژه «چیل» را به معنی «لک»، «دورنک» و «ابلق» به کار می‌برند. ولی تا چه اندازه با نام روستا هماهنگی دارد؛ بر ما آشکار نیست. شمی (شمسعلی) کریمی ۶۰ ساله رئیس شورای ده در پاسخ به سوال ما در مورد نقوص ده و چند طایفه بودن اهالی روستا با روی گشاده می‌گوید: « قبل نقوص ما زیاد بود ولی اکنون نزدیک به (۵۰) پنجاه خانوار ساکن این روستا هستند. خانواده‌های «کریمی» و «حسینی» دو طایفه مهم این روستا را تشکیل می‌دهند. لازم به یادآوری است؛ حسینی‌ها از طرف خلخال به این روستا کوچ کرده‌اند. در حقیقت ساکنان بومی این روستا را کریمی‌ها تشکیل می‌دهند.» در مورد قدمت تاریخی روستا محرّمعلی ۶۵ ساله به نقل از پدر مرحوم خود «خلال کریمی» چنین می‌گوید:

«رحمتیک آتم دئیردی؛ تاریم ماحالیندا بیرینجی کند «ایمام کندی» سونرا چیلانداردیر». در کتاب «لبالتواریخ» نوشته «یحیی بن عبدالطیف قزوینی» نیز به نام «شیلن در» برخورد می‌کنیم؛ در آن کتاب چنین شرح داده می‌شود: یکی از فرمانداران مازندران در منطقه‌ای به نام «شیلن در» از دنیا می‌رود. از آنجایی که قصد ما از این سفر؛ شناساندن جوراب بافی این روستا است. دیگر طاقت از کف داده از بافنده‌ی جوراب می‌خواهیم مراحل تولید «یون جوراب‌لار» را برای ما شرح دهد. این بافنده می‌گوید: «من تحجه تو خویارام ، اولاری سکینه‌ین راویه‌دن سوروشون.» از زنان نامبرده خواستیم، کارهایی را که برای بافتن جوراب نیازمند است؛ برای ما

شرح دهند. سکينه ۵۰ ساله مثل اينكه از سخن ما رنجيده شده مى گويد: «ايندى داي جوراب توخونمور هامى شهردن آلىر». راوие ۶۵ ساله سخن را قطع مى كند و مى گويد:

«قىز بير دايىان گئر نه دئىيرلر، خوشون گلمىر؛ او تورما دور گئت». كريمى سخنى نمى گويد و گوش مى دهد. از راوие مى خواهيم مراحل توليد «يون جوراب» را براى ما توضيح دهد. راوие چنين شرح مى دهد: «كىندىن كىشىلرى يازىن آخىر آيىنان يايىن اول آيىندا قويونلارى قىرخاللار». چىدن پشم گوسفندان در اين زمان به دليل گرمتر شدن هوا مى باشد تا گوسفندان دچار مرض نشوند. ترلان كريمى ۴۹ ساله مى گويد:

«قويونلارى قىيچىن قىرخاندان سونرا، يونلارى يوپۇب گونون قاباغينا سردىك، قورويا». رىنگ اين پشمها عبارتند از سفید، سياه، قرمز و... مرحله «چوبوخلاما» را كلىثوم ۵۰ ساله با اجرای عملى چنين مى افزاييد: «برك يونلىرى اللرىمىزىلە دىدردىك، ساچاخلارى دا چوبوخلاردىق، باخ بئله». ترکه نازك از درخت گيلاسى را روی خاكها مى زند و گردو غبار بلند مى شود. سکينه از ما مى خواهد تا برگشتىن او صبر كنيم؛ ما هم چنين مى كنيم و به صرف چاي مشغول مى شويم. هنگام برگشتىن سکينه در دستش چىزى شبىه شانه است؛ آما دو تكە آن از چوب و قسمت شانه از آهن است. نزدىك كە مى شود

مى گويد: «بونوكى گئروسوز داراخدى چوبوخلىياننان سورا يونو دارارىخ» مقدارى هم با

خود پشم آورده است با حوصله می نشیند و پشم ها را با وسیله مورد نظر شانه می کند . مرحله «اییرمه» را نگار ۶۹ ساله به صورت زنده برای ما نمایش می دهدستگاه ریسنده را که به آن «جهره» می گویند؛ بچه ها وارد جمع ما می کنند. پچه دستگاه جالبی از چوب و یک میله آهن تشکیل شده است. توسط جهره پشم ها ریسیده می شود. توران ۷۶ ساله مرحله توولاما (پیچاندن) را چنین نقل می کند: «ایکی دویچه نی بیر – بیرینه سارارديق، تله که توولارديق؛ بونون آدینا اوشه له مه دئيرديک».

گفتنی است نخهای جوراب را یکبار، نخهای جاجیم را دوبار می پیچاندند نخهای شالگردنها نیازی به توولاما نداشت. تقاضا می کند؛ که کلافاما را توضیح دهد. دیگران هم این اجازه را به او می دهند او می گوید: «تولانان ای پلری کلف اتلرده» بعد از صحبت ها همه به راویه نگاه می کنند، گویی اتفاقی افتاده است. دلیل این کار را جویا می شویم توران می گوید: بو راویه بیزیم کندین بوا خجیسیدی هش کیم اونون کیمی ایپی بویویانماز، طبق گفته راویه مرحله بویاق را چنین است :

« این مرحله نیاز به تخصص دارد؛ موادی که برای بویاق به کار می رود بدین شرح است:

- ۱- با افزودن زردۀ بت به نخ سفید رنگ گلی (گولو) به دست می آید
- ۲- با افزودن زردۀ بت به نخ سفید رنگ حنایی به دست می آید
- ۳- با افزودن قره قیمیز به نخ سیاه و سفید رنگ قره به دست می آید
- ۴- با افزودن یاشیل قیمیز به نخ سیاه و سفید رنگ یاشیل به دست می آید
- ۵- با افروden قدیمی و قیمیز به نخ سیاه و سفید رنگ قدیمی به دست می آید

۶- با افزودن چؤهره‌ای به نخ سفید رنگ چؤهره‌ای به دست می‌آید زرده‌بَت: نوع گیاه است که در روستای گولوچه پایین و در منطقه‌ای به نام «چوبوخلو چای» میروید و قیمیز نیز نام شیمیایی رنگها بود که این مواد از شهر تهییه می‌شد. قدیمی، رنگی است از خانواده رنگ‌های قرمز. برای ماندگاری رنگها زنان این روستا از «آغزَی» «نار قاییغی»، «گیردیکان یارپاغی» استفاده می‌کردند؛ تا موقع شستشو رنگها خاصیت خود را از دست ندهند. طبق گفته ترلان ابزار مورد استفاده در بافتون جوراب چنین است که: با پنج سولو که چهارتای آن ثابت و یکی در گردش می‌باشد جوراب را می‌بافند اندازه طول سولوها ۲۰ cm بوده. بافتون جوراب برای افراد ماهر و زبردست در مدت ۲ روز یک جفت و افراد غیرماهر، هر ۲ هفته یک جفت می‌باشد. در ضمن فصل بافتون جورابها هم، فصل پاییز است. ولی در این روستا رسم دیدنی وجود دارد؛ به نام «جئیز جورابی» این مراسم را سکینه با آب و تاب فراوان، چنین شرح می‌دهد: «ایندی دای بو آزالیب. کئچمیشه قیز، آداملاری ۲۰ جوت جوراب تو خویار دیلار، جئیز آپاراندا اوغلانین، ایچ قوهوملارینا پای وئرددیلر. گورردین، جورابلاری تیکیبلر بیر – بیرینه، قاتار کیمین او لاردی، منیم او ز تو یومدا ۲۵ جوت جوراب تو خونموشدو».

رنگ جوراب‌های بافته شده برای عروس متنوع و شاد می‌شدند. در ضمن جوراب‌های بافته شده مناسب با سن افراد بود برای مثال جوراب جوانان از رنگ‌های شاد جوراب‌های سینین بزرگسالان تنها از پشم سیاه و سفید و نقشه‌های باوقار تزیین می‌یافتند. نگار از نام طرح‌های بافته

شده در روستای چیلاندار برای ما بازگو می‌کند: «اون اوچ ناققیش بوردا تو خویار دیق: ۱. گیلانداری [گیله ناری] ۲. بالیقلی گیلانداری ۳. گیلاسی ۴ بورون داوان ۵. گول بوتا ۶. قیرخ دیرناق و ... در کنار طرح‌های کلی از طرح‌های ریزی نیز از قبیل: چاخماق، قئیچی قولپو، دیرناق، زنجیره، دومدوکلو قوش، دومدوکسوز قوش و ... در حاشیه و کناره جوراب‌ها را مزین می‌کرد.

در پایان صحبت یک جفت جوراب گیلانداری از طرف اهالی روستا به ما هدیه داده شد هنگام برگشت یکی از اهالی روستا به نام ائلدار نیز با ما همراه شد تا ما را به چشمۀ «ولی بولاغی» ببرد که برای سنگ کلیه خوب است، ما هم از اهالی روستا خدا حافظی کرده برای خوردن آب «ولی بولاغی» رهسپار می‌شویم.

آشيق مامئت له آشيق قشمىن دئيشىمەسى

سۈپەلەين: آشيق حسین ساھى

(اوستادى آشيق عزيز شەنازىدان اشىيدىب)

دئيشىمەنىن يېرى: شېيىتىر شهرى، ٤ ايل اونجە

يازان: محمد علىپور مقدم

«سازلى— سۆزلو ناغىللاريمىزىن ان اوئنملى بؤلۇمو دئيشىمەلردىр. دئيشىمە ايکى آشىغىن بىر — بىرىنە مئىدان اوخويوب سۆزدە دؤيوشىمەسىدىر. بورادا داها دؤيوش ياراقلارى قىلىنج، توفنگ دئىيل بلکه آچىلان قىفىلبندلر، دوزولن تجىىىسلر، قوشولان قوشمالاردىر. ساز تئللرىندە ھايىلانان داغلارىن، چىچىكلىرىن، بولاقلارىن، چايالارىن، بولبوللىرىن، ماراللارىن، كەھلىكلىرىن؛ دئمك تانرى گۆزلىلىگىنىن سىسىرىدىر. بو دؤيوشه گىرن آشيق اۋز بىلىمىنە داياناراق مئىداندا سۆز آچىر. هر كىس دئيشىمەدن باشى اوجا چىخانماز اڭر؛ كايىناتدان، اينسانىن يارانماسىندان، پىغمبرىن معراجىندان، آلاھ سارىندان پىغمبرلىگە سەچىلنلىرىن ياشامىندان، دؤشىن بىداھتاً شعر دئمكدىن... بىلگىسى اولماسا. آشيق ادبىياتىندا يارانان

بو دئيشىمەلر ناغىللاريمىزىن بارلى بئولومونو قورور. ائل اىكىدىرىنىن دئيوش مئىدانلاريندا قالدىرىدىقلارى قىلينج، آتدىقلارى اوخ، تو تدوقلارى قالخان دئيشىمەلرده يئىندىن جانلانىر. "سازلى – سۆزلو ناغىللار" كىتابى محمد عليپور مقدم ۱۳۸۸ انتشارات ياران ص ۷

بىرگون آشيق قشم، آشيقلار قەھەرخاناسىندا "من" ردىفلى بىر شعر اوْخويوردو، آشيقلار يېغيشىپ قولاق آسىرىدى. آشيق قشم دئى: گۈرۈم كىيم بونا جاواب وئرە بىلە؟ بو آندا آشيق مامئت آياغا قالخىب سازىن باسىدى باغرىنا "آى آشيق قشم سۆزۈنۈ بىرده اوخو جاوابىنى وئرىم!"

آشيق قشم:

گئجه – گوندوز دخيل دوشدونم؛ حى كردىگارا من.
بازار اوْلا، ماتاح ساتام؛ لعل فروش خيرداره من.
نهرى "علقىم" كنارىندا؛ واردى بىر جوت قوللارى،
گۈز ياشىملا نامە يازام؛ "عابىاس" علمداره من.

آشيق مامئت:

ايپىتىدا "بىسم الله" دئىيب؛ گىرم مئيدانا من.
أۈزۈم دوزگون، سۆزۈم دۇغرو؛ سۈيلىرم مردانما من.
وفالى دوسلار يولوندا؛ بو سىنهم نىشانادى،
آت اوْخلارى گلىب، كىچسىن؛ جان دئىيم كامانا من.

آشيق قشم:

"جبرائيل" تک دريادايم؛ قاناد چالمير شهپريم
هر بير زادي اوْخوموشام؛ بو سينه مده ازبريم،
"علی اکبر" سؤيله ييردي؛ هم زبانی ديللريم،
"انجيل"، "تورات" ازبريمدي؛ اينانديم "قرآن" - ا من.

آشيق مامئت:

ادبيات معدني يم؛ لعل و گؤهر منده دير،
چكمىشىم سؤزون قايماغىن؛ يىغمىشام، سينه مده دير،
كتابلاردان چو خدور سؤزوم؛ يازمىشام، پرونده دير،
هر يانا كاغىذ پايلارام؛ تخت - "سليمان" - ا من.

آشيق قشم:

"فاطيمه" - نين گوزل اوغلو؛ "حسن"، "حسين" آغاسى،
سيغىنميشام من اوْنلارا؛ وار، اوْنلارين صفاسى،
گئتمىز، منيم بو باشىمدان؛ چون اوْنلارين سئوداسى،
اوْنلار اگر رحم ائيلەسە؛ قالمارام، آوارا من.

آشيق مامئت:

اليندە كى ساز چالىرسان؛ باشى، هارдан باشلانىر؟
آلما كىمى دىلىملىنىر؛ قارپىز كىمى قاشلانىر،

تۇغلو گلىپ بولىرىدە؛ كەل قارشىندا داشلانىر،
ايىتەمېرم غرق ائيلەيم؛ دريائى عماڭە من.

آشيق قىشم:

قاىيل اوْلدوم حقىقتە؛ گئجه - گوندوز آغلارام!
سینەم اوستۇن چارلى - چارپاز؛ دويونلرم، داغلارام!
قوللو گئدىب، قولسوز گلن؛ سقّايه ياس ساخلارام!
محشر گونو چاتار داد؛ اوْلمارام، بئچارا من.

آشيق مامىت:

گل آتىنى سن ياواش سور! منزىلەن چاتسىن باشا،
جىلۇرۇونو يېغيشىدىرسان؛ آياغى دىيمز داشا،
بو دونيادا هېچ ايگىدىن؛ او خو گئتمەسىن بوشما،
او دونيادا او مودۇم وار؛ اوْل شاهى مردانما من.

آشيق قىشم:

نبۇتە قاىيل اوْلدوم؛ ايناندىم پىغمبرى،
مۇولام "على" قىلىنج چكىب؛ اوْلدوروبدور عتىرى،
تارىخىلرده آختارارلار؛ يازىق، "قول علسگر" ئى،
واقعاً د نؤكىر اوْلدوم؛ اوْل شاهى مردانما من.

آشيق مامىت:

"مرتدى آشيق محمد"؛ سینەن غم درياسى دىر!

"جناب امیر" دادا گلر؛ دردلرین داواسی دیر!
اوں ایکی ایمام، اوں دؤرد معصوم؛ دونیانین آغاسی دیر،
گوز یاشیملا نامہ یازدیم؛ شاهی خراسانا من!

10

سۈزىل قورتارىب آشيق قىشم دئدى : آشيق مامئىت بوراجان ياخشى
گىلدىن گۈرۈم ايندى اوْخودوغوما دا جاواب دىيەجن؟
_ آشيق، سن او خوماغىندا اول!

آشیق قشم:

سُئوگیلیم سئیرانا چیخمیش؛ بااغی گولshan قیرمیزی.
آغ اللره الوان خینا یاخبیدی، قان قیرمیزی.
آچ ماتاحین، تؤک بازار! موشتري يم، گلمیشم،
سن صرافسان لعل ایسترم؛ لعلی مرجان قیرمیزی.

آشیق مامئت:

امر اولوندو اول خدادان؛ گلدي فرمان قيرمизى.
ياندى حاقيّين چيراغلارى؛ اولدو آسمان قيرمizى.
يئددى يئرىدى، يئددى گؤيدو؛ يئددى ده، دئيمىم افلالك،
اچدى بئھىشتىن باغلارى؛ اولدو رىضوان قيرمizى.

آشيق قشم:

کوفه خالقى بى حيالار؛ ايمام اوسته گلديلر!
اويدولار شيطان فعلينه؛ حاقى ديلدن سالدىلار!
كربلادا داوا دوشدو؛ چوخو شهيد اولدولار!
قان دايandى او زنگىيە؛ اولدو مئيدان قيرمизى!

آشيق مامئت:

لعت گلسىن اول يزىدە؛ هؤكمونو روان ائتدى!
"بنى هاشيم" طاييفاسىندان؛ قالماسىن جوان، دئدى،
"ايمام حسین"، او غلانلارين؛ دىنинه قوربان وئرىدى،
قان تۈكىلدۇ كربلادە؛ اولدو مئيدان قيرمizى!

آشيق قشم:

"ابراهيم" قىردى بوتلارى؛ او زو يانمادى نارا،
او غلونو بىچاق كسمەدى؛ گۈتدۇ، چالدى مرمرە،
"جبرائىل" قوربان گئىتىرىدى؛ "اسماعيل" پىغمېرى،
"محمد" ياشىل گئىيندى؛ شاهى مردان قيرمizى.

آشيق مامئت:

يوزىيرمى دئوردىن نبى دە؛ سروردى يا "مصطفى"
مكەدە تاجى قۇيدۇ؛ سفر ائتدى معراجا،

آسماندا قاباغینى كىدى، دئييم شير زادا،
آلدى خاتمین اليندن؛ شاهى مردان قيرمизى.

آشيق قشم:

"مناف" دئيير: ظلمت اوْلدو؛ هئچ گۈرمەدى گۈز، گۈزو،
شمسى قمر شوقو توتموش؛ سىنگى، صحرانى، دوزو،
بار ايلاهى خالق ائيلەميس؛ آيلا گونو، اوْلدوزو،
گون چىخدى، گون چىخان يېردن؛ اوْلدو جahan قيرمizى.

آشيق مامئش:

كيم "قرآن" - ا قايىل اوْلسا؛ آللاه اوْنۇ دوست توتار،
حقىقتىن يولون آزماز؛ طريقتى تئز توتار،
كيم دينىنە قايىل اوْلسا؛ كعبەنин ائوين ياپار،
"مرتدى آشيق محمد"؛ ائيلە دؤوران قيرمizى!

دۇرەدن دئديلر: سىزىن ھر ايكيز دە ياخشى صىنعتكارسىز بارىشىن،
اوْتوروون يېرە آشيق مامئش قاباغا دوشوب، آشيق قشمه بىر تعریف
دئدى :

مندن سالام اوْلسون "آشيق قشم" - ٥،
ازل، سينەمizde ساز گلىپ، گندىپ.

حاییف اوْلسون چاپا بیغان اوْلمادى،
مینىرلە يوزلر سۆز، گلیب، گئدیب!

آشيق قشم:

سن ده ائل آشىغى، ائللر اوچون ياز!
بىر گون اوْلار، قىمت وئرن تاپىلار.
چاپ اوْلار شعرىمىز، تارىخده قالار،
بو اىشى بىر نفر گورن، تاپىلار.

آشيق مامئت:

مئىاندا، آشىقلار سؤكوب، قوشانسان،
درىيا كىمى موج ووروب، جوشانسان،
حقىقتىن داغلاريندان آشانسان،
چوخلار آشيق اوْلوب، دوز گلیب، گئدیب.

آشيق قشم:

"کوراوغلو" صىفتلى اوْغوللار واردى،
بؤيوك صنعتكارا، ائل وفاداردى،
هامىيما، تك كۈمك، پورديگاردى،
سینان كۈنوللىرى هورن تاپىلار.

آشيق مامئت:

"مرتدی محمد" م يازماقدیر پئشەم،
قىزىللى، گوموشلو زومورود ائشم،
گۈيچەدە "علسگەر" ، تېرىزىدە "قىشم" ،
بىر بئيلە آشيقلار آز گلىپ، گىدىپ!

آشيق قىشم:

"قىشم" دئىير: "مامئت" سۆز اوستاسىدىر،
مىضراب الده، گزر، ساز اوستاسىدىر،
بىر كاميل صرائفى، سۆز اوستاسىدىر،
قم، قىصە ئىلەمە! يازان تاپىلار.

ايکى آشيق گۈرۈشۈب دئىيشىمەنى قورتاردىلار . سۇن

١. شەھپەر: قاناد.

٢. توغلۇ: بىر ياشار قوزۇ.

٣. بۇ دئىيشىمەدە آشيق قىشم

"آشيق علسگەر" لە "شاعير منافدان"

شعر اوخويور، آشيق مامئت دە جاوابلايىر.

٤. مرددى: مرندى